

شناسایی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی با رویکرد دلفی فازی

عمّار فیضی* / احسان ساده**

زین‌العابدین امینی سابق*** / رضا احتشام‌رایی****

چکیده

این مقاله درصدد است به این سؤال پاسخ دهد که مؤلفه‌های اقتصادی مقاومتی در صنعت ایران خودرو در اندیشه سیاسی و اقتصادی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و قرآن کریم با تکنیک دلفی فازی کدامند؟ در این پژوهش از تکنیک دلفی فازی به عنوان یکی از فنون تحلیل علمی برای دستیابی به اتفاق نظر میان اعضای پنل که از خبرگان اند برای تعیین مؤلفه‌ها و ابعاد اقتصاد مقاومتی صنعت خودروسازی انقلاب اسلامی ایران بکار برده شده است. با توجه به سؤال تحقیق، در اندیشه اقتصاد مقاومتی رهبر معظم انقلاب ۱۰ مؤلفه عمده در اقتصاد مقاومتی ذکر نمودند که عبارتند از: مدیریت جهادی، اقتصاد پیشرو، تأمین نیازهای مشتریان، اقتصاد درون‌زا، تقویت نیروی انسانی و دانش و فناوری، برون‌گرا بودن، فرصت‌ساز بودن و توانمندسازی کارکنان، جهاد اقتصادی و سیاست‌گذاری فرهنگی؛ نتایج نشان داد، با توجه به مؤلفه‌های مذکور، اقتصاد درون‌زا به عنوان مهم‌ترین بُعد با مؤلفه‌های: استقلال؛ خودکفایی و فعلیت بخشیدن به ظرفیت‌های داخلی شناخته شد.

واژگان کلیدی

اقتصاد مقاومتی، مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، صنعت ایران خودرو، منطق فازی، تکنیک دلفی فازی.

---

*. گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران. ammarfeyzi@live.com
**. گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران. (نویسنده مسئول) e.sadeh@yahoo.com
***. گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران. drsajadamini@yahoo.com
****. گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و حسابداری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران. rezahteshamrasi@gmail.com
تاریخ دریافت: ۹۸/۳/۱۹
تاریخ پذیرش: ۹۸/۷/۲۴

مقدمه

واژه اقتصاد مقاومتی نخستین بار توسط مقام معظم رهبری در شهریور ماه سال ۱۳۸۹ مطرح و نسبت به اجرای آن تأکید شد؛ این واژه نه تنها در اذهان عمومی بلکه در مجامع تخصصی علمی نیز تقریباً ناشناخته بود. (عرب مازار، ۱۳۹۶: ۵)

به لحاظ نظری اقتصاد مقاومتی با نظریه فنریت اقتصادی هم‌خوانی و مطابقت دارد. رز، (Rose, 2007: 385) فنریت اقتصادی را چنین تعریف می‌کند. «توانایی یک سیستم که بتواند شوک‌های بازار یا محیط را بدون از دست دادن توانایی و ظرفیت‌ها برای تخصیص کارآمد منابع حفظ کند و بتواند به تخصیص مجدد منابع بپردازد و تغییرهای ساختاری را ایجاد کند، در عین حال بنیاد و عملکرد خود را حفظ کند». (Prings, 2006: 419)، درخصوص تعریف فنریت اقتصادی معتقد است: توانایی سیستم برای تحمل شوک‌های بازار و محیط بدون از دست دادن ظرفیت خود برای تخصیص کارایی منابع.

بریگوگلیو، (Briguglio, 2004: 15) معتقد است:

تاب‌آوری اقتصادی می‌تواند در دو معنی مورد استفاده قرار گیرد و مربوط به توانایی اقتصاد برای جذب اثر شوک‌های اقتصادی خارجی؛ بی‌اثر کردن اثرات زیان‌بار چنین شوک‌هایی. (پرینگز، ۲۰۰۶: ۴۱۹)

به‌زعم رهبرانقلاب اسلامی آیت‌الله خامنه‌ای، «اقتصاد مقاومتی، در شرایط فشار، تحریم، دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تعیین‌کننده رشد و شکوفایی کشور باشد و برای چنین اقتصادی ارکانی نظیر: تحرک و پویایی، توانایی مقاومت در برابر عوامل تهدیدزا، تکیه بر ظرفیت‌های داخلی، همت و مدیریت جهادی، مردم‌محوری، تأمین امنیت اقلام راهبردی و اساسی به‌ویژه غذا و دارو، کاهش وابستگی به درآمد فروش نفت، اصلاح الگوی مصرف، فسادستیزی، دانش‌محوری و دانش‌بنیان بودن، باید موردتوجه قرار گیرد». (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۰۵/۱۶)

در تعریفی دیگر رهبر انقلاب از اقتصاد مقاومتی فرمودند:

اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که روند روبه رشد اقتصادی در انقلاب اسلامی محفوظ بماند. یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی جوری باشد که در مقابل ترندهای دشمنان که همیشگی و به شکل‌های مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند. (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۰۶/۱۶)

همچنین معظم له فرمودند:

اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند روبه رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند. (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۰۵/۰۳)

رهبر فرزانه انقلاب فرمودند:

گرایش به اقتصاد مقاومتی، مخصوص ما هم نیست. امروز در بسیاری از کشورها به خصوص در این سال‌های اخیر با تکانه‌های شدید اقتصادی، که در دنیا به وجود آمد، کشورهای متعددی به دنبال مقاوم‌سازی اقتصاد خودشان برآمدند. البته هر کشوری شرایط خاص خودش را دارد. این اقتصاد سرمایه‌داری با مشکلاتی که ناشی از این اقتصاد بود، از غرب و از امریکا سر ریز شد به بسیاری از کشورها و اقتصاد جهانی در مجموع، یک کل مرتبط به یکدیگر است. بنابراین خیلی از کشورها در صدد برآمدند که اقتصاد خودشان را مقاوم‌سازی کنند؛ به تعبیری، همین اقتصاد مقاومتی را به شکل متناسب با کشورهایشان برنامه‌ریزی کنند، تحقق ببخشند. (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱)

با دقت در بیانات مقام معظم رهبری می‌توان اصول فکری و مؤلفه‌های الگوی اقتصادی مدنظر ایشان را شناسایی کرد. بنا به جایگاه نهاد رهبری که مبتنی بر اصول نظری ولایت فقیه است که حضرت امام علیه السلام ارائه و اجرایی کردند و نیز مطابق قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، طی چند سال اخیر رهبر معظم انقلاب اسلامی طبق مؤلفه‌های اسلامی و ایرانی و با توجه به وضع موجود اقتصادی کشور و نیز الگوی مطلوب اقتصادی مناسب برای ایران اسلامی، خطوط کلی مدیریت اقتصادی کشور را برای تمام نهادهای اقتصادی - نهادهای حکومتی و غیرحکومتی تبیین کرده‌اند. در تبیین الگوی اقتصادی مدنظر رهبر معظم انقلاب، با توجه به نظام ایدئولوژیکی و اسلامی حاکم بر ایران و نیز سیاست‌های ستیزه‌جویانه و استکباری ابرقدرت‌ها و وضعیت اقتصادی کشور در تمام بخش‌ها، آخرین و کامل‌ترین الگوی مدنظر ایشان تاکنون، الگوی اقتصاد مقاومتی بوده که لازم است ابعاد و مؤلفه‌های آن از نظر ایشان، به‌عنوان فردی صاحب‌نظر و دارای ایده و نیز آگاه و مطلع از تمام جوانب اقتصادی کشور شناسایی و بررسی شود.

در شرایط تحریمی و در جنگ اقتصادی ایران با استکبار جهانی، مفهوم اقتصاد مقاومتی را مقام معظم رهبری تبیین کردند. از منظر ایشان، این الگوی اقتصادی، الگویی برون‌گرا، درون‌زا، منعطف، با

رویکرد جهاد بومی، برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی، متکی به دانش و فناوری، عدالت‌بنیان، پویا، پیشرو، مولد و فرصت‌ساز است. با تقابل دیدگاه‌های مقام معظم رهبری و نیز مفاهیم رایج در ادبیات اقتصادی متعارف در خصوص مفاهیم مرتبط و مشابه با اقتصاد مقاومتی می‌توان به نکات برجسته‌ای اشاره کرد که اصل تفاوت میان دیدگاه‌های فوق را آشکار می‌کند. جدول (۱)، به مقایسه مبانی مفهومی اقتصاد مقاومتی از دیدگاه ادبیات متعارف و نظرات مقام معظم رهبری پرداخته است.

جدول ۱: مقایسه بیانات مقام معظم رهبری در خصوص اقتصاد مقاومتی و ادبیات متعارف

مفهوم اقتصاد مقاومتی مطابق نظر رهبری	مفاهیم مشابه اقتصاد مقاومتی در مبانی نظری
محوریت در این مفهوم مقاومت و در عین حال جهش اقتصادی است.	محوریت پذیرش و تغییر رویکرد کلی اقتصادی یا مقاومت و تحمل شرایط بعد از اعمال فشارهای خارجی است.
موضوع اصلی در این مفهوم تحریم‌های عامدانه علیه کشور است.	موضوع اصلی در این مفاهیم فشارهای خارجی است که عمدتاً ناشی از ویژگی‌های ذاتی اقتصاد رقابتی و جهانی است.
این مفهوم جنبه‌های ایدئولوژیک و ارزشی را نیز دربردارد.	تبیین این مفاهیم جنبه ارزشی ندارد و به ویژگی‌های اثباتی اقتصادها اشاره دارد.
این مفهوم رویکردی فعالانه دارد و از خود ذات دارد و در پاسخ به یک ویژگی ذاتی اقتصادهای ایدئولوژیک (تحریم‌پذیری) مطرح می‌شود.	مفاهیم در پی رویکردهای انفعالی در اقتصاد متعارف به وجود می‌آید.
لازمه در این الگوی اقتصادی: بصیرت، آمادگی، توان ترمیم و توان جهش است.	لازمه مقابله در این مدل اقتصادی آمادگی برای بازیابی و ترمیم است.
در این مفهوم مبانی اسلامی در کنار مبانی عقلی متعارف به کار گرفته می‌شود.	در این مفاهیم، مبانی اقتصادی متعارف حاکم است.
به کل ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و حقوقی اشاره دارد.	تنها به ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی اشاره دارد.

(شعبانی و نخلی، ۱۳۹۳: ۶۲)

برخی اقتصاد مقاومتی را رویکردی برای ارتقای امنیت اقتصادی در شرایطی که صادرات و واردات برای کشوری محدود شده است؛ تعریف نموده‌اند. (عزیزی و خضری، ۱۳۹۷: ۴۳) بعضی هم اقتصاد مقاومتی را مقاومت در مقابل کارشکنی دشمن، خباث دشمن، حصار کشیدن دور خود و فقط انجام کارهای تدافعی باشد، نمی‌دانند، بلکه اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خودشان را داشته باشند. (کریمی اعتماد و یعقوبی، ۱۳۹۵: ۲۰)

صنعت خودرو در ایران با توجه به پیوندهای عمیق با بخش‌های کلیدی اقتصاد، جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد کشور دارد که قادر است به‌عنوان محرکی برای رشد اقتصادی باشد. باز شدن تدریجی اقتصاد ایران در سال‌های اخیر منجر به ورود رقبای مطرح خارجی شد که صنعت خودرو ایران در بازار داخلی به‌واسطه افزایش واردات باید با برندهای جهانی به رقابت بپردازد. (حسینی و زمانی، ۱۳۹۳: ۷۵)

این مقاله با هدف شناسایی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در خودروسازی ایران به‌عنوان مورد مطالعه کارخانه ایران خودرو به‌طور خاص، همچنین با هدف ارتقاء تاب‌آوری صنعت خودروسازی ایران در مقابل مخاطرات و شوک‌های داخلی و خارجی طراحی و تهیه شده است.

پژوهش حاضر، ابتدا با مرور هدفمند و نظام‌مند مبانی نظری و پیشینه پژوهش اقتصاد مقاومتی مؤلفه‌های کلیدی مؤثر بر تاب‌آوری اقتصادی صنایع خودروسازی با استناد به بیانات رهبر معظم انقلاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای؛ آیات و روایات قرآنی؛ نظر خبرگان صنعت و تکنیک دلفی فازی شناسایی، سپس به طراحی مدل مفهومی بومی اقتصاد مقاومتی در کارخانه ایران خودرو، پرداخته شده است.

الف) مروری بر مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۱. شناسایی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در آیات و روایات قرآن کریم و سیره معصومین علیهم‌السلام
آیه ۱۳۹ آل عمران از جمله آیاتی است که می‌توان مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی را از آن استخراج کرد؛ خداوند در این آیه می‌فرماید:

مومنان نباید سست و غمگین شوند زیرا آنها اگر ایمان داشته باشند، قطعاً پیروز خواهند شد. (آل عمران / ۱۳۹)

این آیه پیامی امیدبخش در کار بست‌سازی اقتصاد مقاومتی است؛ زیرا اتکای به خدا و عدم‌انکساکا به قدرت‌های مادی و دشمنان ملت، می‌تواند ما را در هر صورت به پیروزی برساند و این حس کم‌بینی در مقابل بیگانگان اجازه شکل‌گیری اقتصاد مقاومتی را نمی‌دهد. (شناسایی مؤلفه‌های ایمان به خدا و عزت نفس و تکیه بر توان داخلی)

آیه ۱۴۱ سوره نساء نیز که همان آیه نفی سبیل است. از دیگر آیات مرتبط با اقتصاد مقاومتی است؛ زیرا امروز دشمنان با سلاح اقتصاد به جنگ ما آمده‌اند و اگر بتوانیم با این سلاح به آنها پاسخ دهیم و درهای کشور را به روی نفوذ آنها ببندیم در آینده شاهد تحولات مثبتی خواهیم بود. (نساء / ۱۴۱)
آیه ۱۴۴ نساء نیز از دیگر آیاتی است که در این خصوص، پیام‌های ارزشمندی در خود دارد؛ خداوند

متعال در این آیه بیان می‌کند که کسانی که ایمان آورده‌اند نباید دشمنان خود را به دوستی بگیرند. (نساء / ۱۴۴) (شناسایی مؤلفه‌های: مقاومت در برابر تهدیدات، درون‌زا بودن اقتصاد و پرکاری و سخت‌کوشی)

آیه ۵۱ سوره مائده نیز در این زمینه به ما هشدار می‌دهد که از یهود و نصاری دوست نگیرید زیرا آنها به فکر تسلیم کردن شما هستند و البته منظور در این عصر آن است که نباید به کشورهای غربی به دید یک دوست امین نگاه شود زیرا دشمنی آنها از گذشته برای ما ثابت شده است (مائده / ۵۱) (عدم اتکاء به بیگانگان؛ تکیه بر دانش بومی، دانش‌بنیان بودن اقتصاد)

امام علی علیه السلام نیز برای ما شاخصه‌های این اقتصاد را بیان کرده‌اند؛ امنیت اشتغال و درآمد و در کل امنیت اقتصادی در جامعه را متضمن امنیت در عرصه‌های داخلی و خارجی می‌دانند زیرا امنیت تنها در عرصه انتظامی یا جاسوسی و ... خلاصه نمی‌شود بلکه یکی از قطعات تکمیل‌کننده پازل امنیت، امنیت اقتصادی است. امنیت، اشتغال و درآمد، امنیت سرمایه‌گذاری، زدودن تبعیض و شکاف‌های طبقاتی، ثبات سیاسی و نظام اداری و دوری از فساد در سیستم اداری و اقتصادی از جمله مباحثی است که امیرالمومنین علیه السلام از آنها به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی اقتصاد اسلامی یاد می‌کند.

آیه شریفه ۲۹ سوره فتح، یاران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را چنین توصیف می‌کند: «محمد صلی الله علیه و آله فرستاده خداست و یاران و همراهانش بر کافران بسیار قویدل و سخت و با یکدیگر بسیار مشفق و مهربانند آنان را در حال رکوع و سجود نماز بسیار بنگری که فضل و رحمت خدا و خشنودی او را می‌طلبند بر رخسارشان اثر سجده نشانه‌های تورانیت پدیدار است.

این وصف حال آنها در کتاب تورات و انجیل مکتوب است که (مثل حال آن رسول) به دانه‌ای می‌ماند که چون نخست سر از خاک برآورد جوانه و شاخه‌ای نازک و ضعیف باشد بعد از آن قوت یابد تا آنکه ستبر و قوی گردد و بر ساقه خود راست و محکم بایستد که دهقانان را (در تماشای خود) حیران کند (همچنین محمد صلی الله علیه و آله و اصحابش از ضعف به قوت رسند) تا کافران عالم را (از قدرت و قوت خود) به خشم آرند. (فتح: ۲۹)

این آیه شریفه که در ابتدا و انتهای آن، مواجهه با کفار جلوه‌گر است، الهام‌بخش سه مرحله تکاملی جامعه قرآنی است. این سه مرحله از نگاه محققین، شامل سطح زیرین یا مرحله توانمند شدن، سطح میانی یا مرحله پایداری و سطح زبرین یا مرحله شکوفایی است (که ناظران را به شگفت می‌آورد و الهام‌بخش است). (سیف، ۱۳۹۲: ۹۸) با الهام از این آیه کریمه، در جدول (۲)، سطوح و گام‌های تحقق اقتصاد مقاومتی با الهام از آیه ۲۹ سوره فتح آورده شده است.

جدول ۲: سطوح و گام‌های تحقق اقتصاد مقاومتی با الهام از آیه ۲۹ سوره فتح

سطوح	عناوین	نتایج	پیامد
۱. سطح زیرین	گام توانمندسازی درونی اقتصاد ملی	عدالت اقتصادی	توانمندی درونی
		سلامت اقتصادی	
		امنیت اقتصادی	
۲. سطح میانی	گام پایدارسازی ذاتی اقتصاد ملی	خوداتکایی	پایداری ذاتی
		استراتژیک	
		اقتصاد مردمی	
۳. سطح زیرین	گام ایجاد شرایط الهام‌بخشی اقتصاد ملی	تولید دانش‌بنیان	الهام بخشی
		رشد پویا	
		نفوذ اقتصادی	

(سیف، ۱۳۹۲: ۹۸)

۲. شناسایی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در بیانات رهبر انقلاب اسلامی ایران
 رهبر معظم انقلاب ظرفیت‌هایی نظیر «سرمایه انسانی»، «جایگاه مناسب اقتصادی ایران در دنیا»، «موقعیت جغرافیایی ممتاز ایران»، «داشتن زیرساخت‌های اساسی» و «تجربه‌های مدیریتی مترکّم» را مناسب برای اجرای موفق اقتصاد مقاومتی در ایران می‌دانند. همچنین ۲۱ مؤلفه کانونی از بیانات رهبر معظم انقلاب درباره اقتصاد مقاومتی برشمرده شده است که از جمله آنها «تقوای اجتماعی»، «رخنه اقتصادی»، «اقتصاد مردمی» و «اقتصاد دانش‌بنیان» است.
 جدول (۳) به معرفی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مستخرج از بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته است.

جدول ۳: ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبر انقلاب اسلامی

ابعاد	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
دانش و فناوری	نخبه‌گرایی	حمایت از نخبگان؛ ایجاد فضای آرامش برای نخبگان
	اقتصاد دانش‌بنیان	فعال شدن شرکت‌های دانش‌بنیان؛ ایجاد زنجیره تولید علم؛ علم‌گرایی و دانش‌محوری
اقتصاد درون‌زا	استقلال	اصلاح الگوی مصرف و کاهش وابستگی به نفت

ابعاد	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
	خودکفایی	امنیت اقلام راهبردی و اساسی؛ خودکفایی در محصولات کشاورزی
	فعالیت بخشیدن ظرفیت‌های داخلی	استحصال از معادن به دور از خام‌فروشی؛ تکیه بر تولید ملی
سیاست‌گذاری فرهنگی	فرهنگ صرفه‌جویی	پرهیز از اسراف؛ مدیریت مصرف و پرهیز از مصرف‌زدگی
	مبارزه با فرهنگ اشرافی‌گری	نکوهش تجمل‌گرایی و قناعت
	گفتمان‌سازی	ارج‌دهی در فرهنگ کار و تبلیغات
جهاد اقتصادی	عدالت اقتصادی	ریشه‌کنی فقر و کاهش فاصله طبقاتی
	بهبود شاخص‌های اقتصادی	ایجاد تراز اقتصادی مثبت و مبارزه با رکود
	عزم ملی	خصوصی‌سازی و اعتماد به نفس ملی
	بسترسازی حقوقی	حاکمیت قانونی و تنقیح قوانین اقتصادی

(اسفندیاری صفا و دهقان، ۱۳۹۵: ۷۰)

ب) پیشینه پژوهش‌های اقتصاد مقاومتی

شقایق شهری (۱۳۹۸)، به ارزیابی وضعیت اجرای اقتصاد مقاومتی (دوره ۱۳۹۶ - ۱۳۹۰)، با هدف ارزیابی تحقق اهداف اقتصادی مقاومتی در کشور پرداخت. در مقاله مذکور با وزن‌دهی و اولویت‌بندی محورهای اثرگذار بر تقویت مقاومت تاب‌آوری اقتصادی به روش تحلیل سلسله‌مراتبی و سپس به‌کارگیری روش پیشنهادی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی برای ساخت شاخص ترکیبی، ارزیابی از وضعیت تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی کشور در دوره زمانی ۶ ساله صورت پذیرفت. نتایج نشان داد اهدافی نظیر دانش‌بنیانی، برون‌گرایی، مردمی‌سازی و عدالت بنیانی اقتصاد، نتایج اقدامات رضایت‌بخش نیست.

قاسمی، جرفی و محمودیان (۱۳۹۷) ضرورت تغییر در سبک زندگی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی و پیاده‌سازی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی، با هدف بررسی تأثیر سبک زندگی اسلامی - ایرانی با اقتصاد مقاومتی و مدل مفهومی آن جهت زندگی مطلوب اجتماعی انجام شده است. نتایج پژوهش مذکور نشان داد که میان سبک زندگی اسلامی - ایرانی با الگوی فرهنگ اقتصاد مقاومتی و ساختن زندگی مطلوب اجتماعی رابطه مستقیم و مثبتی وجود دارد.

عزیزی و خضری (۱۳۹۷) به ارتقای بُعد اقتصادی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر نظریه اقتصاد مقاومتی رهبر معظم انقلاب مطالعه موردی نقش راهبردی مرزبان اقتصادی کشور،

اقتصاد مقاومتی را به‌عنوان رویکردی برای ارتقای امنیت اقتصادی در شرایطی که صادرات و واردات برای آن کشور محدود شده است، پرداختند. نتایج نشان داد تسهیل و شفاف‌سازی فرآیند تجارت، ثبات در بازار داخلی با بهبود شرایط صادرات و ترخیص کالا، جلوگیری از ورود کالاهای ناسالم و مضر به کشور، ایجاد پنجره واحد تجارت فرامرزی، ثبات در سیاست‌گذاری‌ها برای کاهش فعالیت‌های رانت‌جویانه و ... از مهم‌ترین راهکارهای ارتقای امنیت اقتصادی و کمک به مقاوم‌سازی اقتصاد کشور است.

اسفندیاری صفا و دهقان (۱۳۹۵)، به شناسایی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری، با استفاده از روش داده بنیاد پرداختند. بدین‌منظور بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی طی سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۹۴ مورد بررسی قرار گرفت. در شاخص‌های اقتصاد مقاومتی از منظر فرماندهی معظم کل قوا، ۲۷ شاخص کلیدی احصا شد که عبارت‌اند از: دانش‌محوری، اصلاح الگوی مصرف، امنیت اقلام راهبردی و اساسی، کاهش وابستگی به نفت، تبلیغات، تکیه بر تولید ملی، ریشه‌کنی فقر، ایجاد تراز اقتصادی مثبت، حاکمیت قانون، مبارزه با رکود اقتصادی، خصوصی‌سازی، خودکفایی در محصولات کشاورزی، استحصال از معادن به دور از خام‌فروشی، فعال شدن شرکت‌های دانش‌بنیان، اعتماد به نفس ملی، مدیریت مصرف، کاهش فاصله طبقاتی، مصرف‌زدگی، اسراف و نكوهش و تجمل‌گرایی، قناعت، ارج‌دهی فرهنگ کار، ایجاد زنجیره تولید علم، علم‌گرایی، ایجاد فضای آرامش برای نخبگان و حمایت از نخبگان.

ردادی، نجفی‌فراشاه و آذرفر (۱۳۹۵)، به الگوسازی روابط ساختاری و پیش‌نیازی مفاهیم سازنده اقتصاد مقاومتی با استفاده از رویکرد ساختاری تفسیری (ISM)، بدین‌منظور از روش تحلیل مضمونی برای استخراج شبکه مضمون‌های مرتبط با اقتصاد مقاومتی از مجموعه بیانات مقام معظم رهبری و برای روشن شدن پیش‌نیازی‌ها و برقراری ارتباط میان این مفاهیم از روش الگوسازی ساختاری تفسیری به کمک نظرات خبرگان استفاده نمودند. یافته‌ها نشانگر آن است که اقتصاد دانش‌بنیان در بنیادی‌ترین لایه الگوی ساختاری - تفسیری اقتصاد مقاومتی قرار می‌گیرد و مفاهیم مدیریت جهادی، خودکفایی، عدالت‌خواهی، درون‌زایی و استفاده از ظرفیت مردمی در لایه واسطه قرار می‌گیرند تا در نهایت اقتصاد بدون نفت، تاب‌آوری اقتصادی، شفافیت و برون‌گرایی در منظومه اقتصاد مقاومتی حاصل گردند.

بنیادی و کامفیروزی (۱۳۹۴)، به بررسی تأثیر مدیریت جهادی بر استقرار اقتصاد مقاومتی با روش ویکور فازی، ارتباط بین مدیریت جهادی و اقتصاد مقاومتی را مورد تأکید قرار دادند. نتایج پژوهش ایشان نشان داد که ویژگی‌های فرهنگ جهادی مهم‌ترین عامل در استقرار نظام اقتصاد مقاومتی است. امام‌جمعه‌زاده و محمودی رجا (۱۳۹۴)، به تجزیه و تحلیل جایگاه اقتصاد مقاومتی در تحقق

گفتمان الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و چشم‌انداز افق ۱۴۰۴ پرداختند. یافته‌های پژوهش ایشان نشان داد اقتصاد مقاومتی با الهام‌گیری از اقتصاد اسلامی با بهره‌گیری از ظرفیت و توانایی‌های افراد، ضمن نقد جریان‌ات حاکم بر جهان فعلی؛ به بعد عدالت و مالکیت بر مبنای ویژگی‌هایی چون: تطابق بازار و شرع، شفافیت قوی درون‌زا و برون‌زا، حاکمیت اخلاق اسلامی، هدایت و نظارت توأم دولت و ملت، بهبود وضع معیشت، عدالت‌محوری و تولید ثروت بر مبنای شرعی و بومی در دستور کار قرار داده است.

عباس‌آباد عربی، بابائیان‌پور و فکری (۱۳۹۳)، مدل مفهومی اقتصاد مقاومتی با تأکید بر الگوی چابکی سازمان‌ها، پس از مرور ادبیات اقتصاد مقاومتی و چابکی، به بررسی ضرورت چابک‌سازی سازمان‌ها برای دستیابی به سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی پرداخته و با توجه به ادبیات اقتصاد مقاومتی و چابکی ابعاد در چهار بعد تأمین نیازهای مشتریان؛ حداکثر تعامل و همکاری؛ مدیریت تعامل و همکاری؛ مدیریت بهبود و مخاطرات و تقویت نیروی انسانی و دانش و شاخص‌های: افزایش کمی تولید؛ افزایش کیفی تولید؛ تأمین امنیت اقلام راهبردی؛ درون‌زایی؛ برون‌گرایی؛ مدیریت تغییر؛ تغییر در ساختارها؛ رشد بهره‌وری؛ توانمندسازی نیروی کار؛ دانش‌بنیان شدن اقتصاد؛ تبدیل تجربه به دانش، به‌عنوان مدل مفهومی اقتصاد مقاومتی چابک معرفی نمودند.

ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی ایران

پژوهش‌های فراوانی در خصوص اقتصاد مقاومتی صورت پذیرفته است (صادقی شریف و همکاران، ۱۳۹۸؛ قاسمی، جرفی و محمودیان، ۱۳۹۷؛ یزدانی، کشتیری آرای و عمادزاده، ۱۳۹۷؛ عزیزی و خضری، ۱۳۹۷)، اما پژوهشی که به شناسایی ابعاد و شاخص‌های اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی خصوصاً ایران خودرو پرداخته باشد، تاکنون صورت نپذیرفته است. جدول (۴)، فهرستی از ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مستخرج از پیشینه پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۴: شناسایی مؤلفه‌های اقتصادی مقاومتی از پیشینه پژوهش

ردیف	منبع و سال	عنوان پژوهش	ابعاد / مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی
۱	یزدانی، کشتی‌آرای و عمادزاده (۱۳۹۷)	طراحی برنامه درسی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، با تمرکز بر دو مؤلفه، تکیه بر ظرفیت‌های داخلی و اصلاح الگوی مصرف	دانش‌محوری؛ اصلاح الگوی مصرف؛ فسادستیزی؛ تأمین امنیت راهبردی و اساسی مردم؛ مردم‌محوری و تکیه بر ظرفیت‌های داخلی

ردیف	منبع و سال	عنوان پژوهش	ابعاد / مولفه‌های اقتصاد مقاومتی
۲	کلهر، پورعلی و قدیری‌نژاد (۱۳۹۷)	ارتباط پدافند اقتصادی و اقتصاد مقاومتی	مقاوم‌سازی و استحکام؛ مصون‌سازی و پایدرسازی؛ ایمنی و اقدامات تأمینی؛ چابکی و چالاک‌ی؛ آمایش؛ قدرت مانور؛ فرهنگ‌سازی؛ حفاظت و صیانت؛ اقدامات درون‌زا؛ مکان‌یابی؛ تحرک؛ پراکندگی و تمرکززدایی؛ کوچک‌سازی و ابتکار عمل
۳	خالقیان میمند و همکاران (۱۳۹۶)	سیاست‌های مالی تحت راهبرد اقتصاد مقاومتی	مقاومت در برابر تهدیدات؛ عدالت اقتصادی؛ درون‌زایی؛ ثبات اقتصادی؛ رشد اقتصادی
۴	سلطانی و راعی عزآبادی (۱۳۹۶)	اولویت‌بندی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه	تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد؛ حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات؛ شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن؛ مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز؛ تأمین شرایط و فعال‌سازی تمامی امکانات و منابع مالی؛ اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی؛ به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیتهای اقتصادی؛ پشتیبانی اقتصاد دانش‌بنیان؛ افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی؛ تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده
۵	حسین‌پور، رضائی‌منش و محمدی سیاهبومی (۱۳۹۵)	رابطه مدیریت جهادی و استراتژی‌های اقتصاد مقاومتی	بازدارندگی؛ مقابله؛ جذب و ترمیم و پخش و تضعیف و مؤلفه‌های مدیریت جهادی؛ مدیریت خدامحور؛ نهادینه‌کردن اخلاق و ارزش‌های دینی؛ قناعت و توجه به بیت‌المال؛ مدیریت مشارکت‌پذیر؛ سخت‌کوشی و خستگی‌ناپذیری؛ خودباوری و انعطاف‌پذیری و تشکیلات
۶	رداد، نجفی فراشاه و آذرفر (۱۳۹۵)	الگوسازی روابط ساختاری و پیش‌نیازی مفاهمی سازنده اقتصاد مقاومتی با استفاده از رویکرد ساختاری - تفسیری (ISM)	تاب‌آوری؛ دانش‌بنیان‌ی؛ درون‌زایی؛ عدم‌اتکا به نفت؛ مردمی؛ برون‌گرایی؛ عدالت‌محوری؛ خودکفایی؛ مدیریت جهادی؛ شفافیت

ردیف	منبع و سال	عنوان پژوهش	ابعاد / مولفه‌های اقتصاد مقاومتی
۷	سمیعی نسب، سلیمانی و عبدی (۱۳۹۵)	مدل مفهومی مطلوب امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران در منظومه اقتصاد مقاومتی	مؤلفه‌های درون‌زا؛ فرصت‌ساز؛ دانش‌بنیان؛ مردمی؛ برون‌گرا؛ منعطف؛ مولد؛ پیشرو؛ توانایی اقتصادی خرید غذا؛ الگوی صحیح مصرف؛ غذای سالم و با کیفیت؛ غذای کافی و اطمینان به وجود مداوم
۸	رحمان‌پور، حسن‌پور و نصراصفهانی (۱۳۹۵)	بررسی برنامه درسی ملی ایران در ارتباط با مولفه‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه صاحب‌نظران	زیرساخت فرهنگی، ظرفیت‌های موجود کشور برای اقتصاد مقاوتی، کارویژه‌های اقتصادی، زیرساخت‌های سیاسی - اجتماعی، استراتژی‌های اقتصادی (مردمی‌سازی اقتصاد)، استراتژی‌های اقتصادی (حمایت از کار و سرمایه ایرانی)، زیرساخت تحقق تولید ملی، شرایط و الزامات اقتصاد مقاوتی، شرایط و الزامات اقتصاد مقاوتی، زیرساخت سیاسی - اجتماعی، شرایط و الزامات اقتصاد مقاوتی، استراتژی‌های اقتصاد دانش‌بنیان، حمایت از تولید ملی، فرهنگ‌سازی در حوزه تولید و مصرف داخلی
۹	بنیانیان (۱۳۹۵)	الزامات فرهنگی اقتصاد مقاومتی	نظام سیاسی؛ نظام شهرسازی؛ روابط اقتصادی؛ روابط خانوادگی؛ شیوه سازماندهی؛ روابط اجتماعی
۱۰	بنیادی و کامفیروزی (۱۳۹۴)	بررسی تأثیر مدیریت جهادی بر استقرار اقتصاد مقاوتی با روش ویکور فازی	فرهنگ‌سازی؛ سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها؛ مبارزه با مفاسد اقتصادی و ایجاد امنیت اقتصادی؛ کیفیت؛ مصرف محصولات داخلی؛ اشتغال و کارآفرینی؛ سرمایه‌گذاری و گسترش تولید داخلی؛ اقتصاد بدون نفت؛ ابعاد عبارتند از: ویژگی‌های ساختاری؛ خصوصیات فرهنگ جهادی؛ ویژگی‌های مدیریت جهادی
۱۱	واعظی و فدایی (۱۳۹۴)	بررسی و تبیین مؤلفه‌های مدیریت راهبردی دانشگاه اسلامی مبتنی بر الگوی اقتصاد مقاوتی	مفاهیم نگرشی (مردم‌محوری و توجه به ظرفیت مردمی، نیازمحوری و داشتن نگاه بومی، جهت‌گیری کارآفرینی و ایجاد ثروت، برون‌گرایی و دیپلماسی علمی فعال)؛

ردیف	منبع و سال	عنوان پژوهش	ابعاد / مولفه‌های اقتصاد مقاومتی
			مؤلفه‌های ساختاری (برنامه‌ریزی و عقلانیت اداره، نظام‌سازی و اصلاح ساختار موجود؛ توسعه آموزش و اصلاح نظام آموزشی)؛ مؤلفه‌های ادراکی (ادراک اهمیت بهبود مدیریت راهبردی، ادراک ضرورت رجوع به اقتصاد مقاومتی)
۱۲	اصغری (۱۳۹۴)	اقتصاد مقاومتی؛ چپستی، چرایی، مبانی، مؤلفه‌ها، اهداف و راهبردها در کلام مقام معظم رهبری (حفظه‌الله)	ایجاد تحرک و پویایی در اقتصاد کشور و بهبود شاخص‌های کلان اقتصادی؛ توانایی مقاومت در برابر عوامل تهدیدزا؛ تکیه بر ظرفیت‌های داخلی؛ رویکرد جهادی؛ مردم محوری؛ کاهش وابستگی به درآمد فروش نفت؛ اصلاح الگوی مصرف؛ فسادستیزی؛ دانش محوری؛ مدیریت جهادی
۱۳	ترابزاده جهرمی، سجادیه و سمیعی‌نسب (۱۳۹۲)	بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	ارتقاء تولید ملی؛ مدیریت مصرف؛ جهاد اقتصادی؛ توزیع عادلانه، هوشمندانه، و هدفمند منابع؛ قطع وابستگی به نفت؛ رشد صادرات و مدیریت واردات؛ اقتصاد دانش‌بنیان؛ حمایت از کار و سرمایه ایرانی؛ مردمی‌سازی اقتصاد؛ عدالت اجتماعی
۱۴	اصغری (۱۳۹۲)	تربیت دینی و تأثیر آن بر اقتصاد مقاومتی	اصلاح الگوی مصرف؛ تأمین نیاز سرمایه در بازار سرمایه؛ رونق یافتن بازار اشتغال و توسعه کارآفرینی؛ کاهش وابستگی به نفت؛ نظام آموزشی متناسب با اقتصاد مقاومتی؛ اهمیت دادن به وجدان کاری؛ اقتصاد دانش‌بنیان

دیدگاه منتخب پژوهش حاضر به‌صورت ترکیبی از آیات قرآن کریم و بیانات مقام معظم رهبری و همچنین متناسب با نظر خبرگان صنعت خودروسازی کشور است. پس از مرور عمیق مبانی نظری و پیشینه پژوهش‌های مرتبط با مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی ابعاد و شاخص‌های اولیه پژوهش به‌صورت جدول (۵) شناسایی شد.

ج) روش تحقیق

تحقیق حاضر به دلیل اینکه به دنبال شناسایی مدلی بومی اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی ایران است، اکتشافی بوده و از جهت کسب اطلاعات میدانی و جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از جامعه مورد نظر، تحقیق میدانی است. این پژوهش از حیث هدف کاربردی و توسعه‌ای است. جامعه و نمونه آماری پژوهش حاضر را ۴۹ نفر از مدیران ارشد در شرکت‌های خودروسازی ایران که حداقل دارای ده سال سابقه و تجربه عملی در حوزه لجستیک را دارا باشند، تشکیل می‌دهند. جهت جمع‌آوری داده‌های پژوهش، پرسش‌نامه‌ای با بهره‌گیری از نتایج پژوهش‌های پیشین تدوین و برای اعضای پنل که شامل مدیران ارشد صنعت خودروسازی بودند ارسال شد. در ادامه به معرفی تکنیک دلفی فازی و مدل اجرایی پژوهش؛ یافته‌ها و نتایج تحقیق پرداخته شده است.

۱. تکنیک دلفی

توانایی اتخاذ تصمیمات اثربخش در موقعیت‌هایی که اطلاعات ناکافی وجود دارد منجر به بکارگیری شیوه‌های اتفاق نظر یا اجماع، نظیر: طوفان مغزی، گروه‌های اسمی و تکنیک دلفی شده است. روش دلفی هنگامی مفید است که وجود مجموعه‌ای از افراد متخصص درباره تصمیم ضروری باشد اما آنها به‌طور جغرافیایی توزیع شده باشند و نتوانند در یک مکان گرد هم آیند.

جدول ۵: مولفه‌های اقتصادی مقاومتی مستخرج از پیشینه تحقیق (منبع یافته‌های پژوهش)

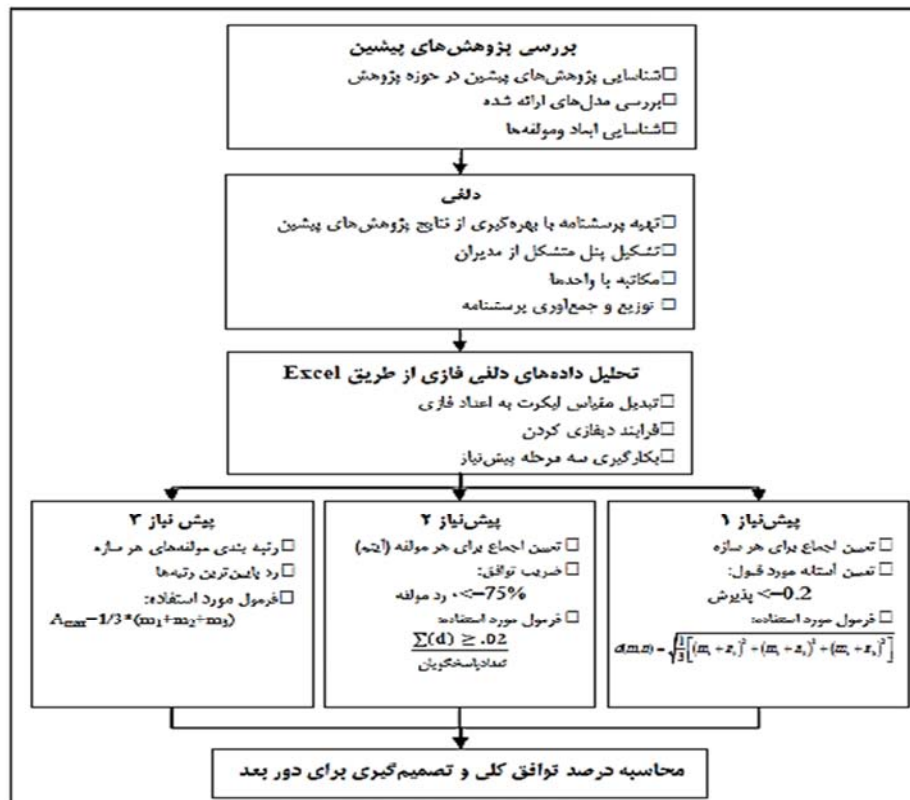
ابعاد	مولفه‌ها	ابعاد	مولفه‌ها
مدیریت جهادی	صداقت و شجاعت	تأمین نیازهای مشتریان	افزایش کمی تولید
	خودباوری		افزایش کیفی تولید
	احترام به دیگران		تأمین امنیت اقلام راهبردی
مدیریت جهادی	مسئولیت‌پذیری	پیشرو بودن (اقتصاد پیشرو)	تعداد ساعات کار هفتگی کارگران
	پرکاری و سخت‌کوشی		مقدار سفارش‌های جدید ساخت و تولید برای کالاهای مصرفی و مواد
	روحیه ایثارگری		مقدار سفارش‌های جدید برای کالاهای سرمایه‌ای
	حمایت از نخبگان دانشگاهی		متوسط شاخص سهام

ابعاد	مولفه‌ها	ابعاد	مولفه‌ها
تقویت نیروی انسانی و دانش و فناوری	توانمندسازی نیروی کار	برون‌گرا بودن	میزان جلب رضایت و انتظارات مشتریان
	اقتصاد دانش‌بنیان		صادرات محور بودن محصولات خودرو
	تبدیل تجربه به دانش		توسعه اقتصادی خارجی
	مدیریت دانش نیروی انسانی		تجارت کالا و خدمات
اقتصاد درون‌زا	نخبه‌گرایی	توانمندسازی کارکنان	جذب سرمایه‌گذاران مستقیم خارجی
	استقلال		دانش و مهارت
	خودکفایی		انگیزه‌ها
فرصت‌ساز بودن	فعالیت بخشیدن ظرفیت‌های داخلی	توانمندسازی کارکنان	اعتماد
	بهبود و ارتقاء شرایط آموزش و تحصیل کارکنان		ارتباطات
	افزایش بهره‌وری نیروی کار و ساعت کاری		عدالت اقتصادی
سیاست‌گذاری فرهنگی	تقویت بنیان‌های خانواده	جهاد اقتصادی	بهبود شاخص‌های اقتصادی
	فرهنگ صرفه‌جویی		عزم ملی
	مبارزه با فرهنگ اشرافی‌گری		بسترسازی حقوقی
	گفتمان‌سازی		اقتصاد مردمی

روش دلفی ابزاری برای تصمیم‌گیری و پیش‌بینی کیفی توسط گروه متنوعی از متخصصین است. «دالکی» و همکارانش در شرکت «رند» در دهه ۱۹۵۰ پروژهای را برای ارتش امریکا به عهده گرفته بودند که براساس آن باید دیدگاه‌های گروهی از متخصصان را توسط یک پرسش‌نامه به‌دست می‌آوردند، لذا برای اولین بار روش دلفی را ابداع نمودند و نام آن را براساس معبد باستانی یونان که پیشگویی‌هایی در آن انجام شده بود نام‌گذاری کردند. (Sitlington & Coetzer, 2015: 309)

۲. تکنیک دلفی فازی

روش دلفی فازی از روش دلفی سنتی و تئوری مجموعه فازی منتج شده است. پرسش‌ها و پاسخ‌های پرسش‌نامه‌های روش دلفی سنتی میل به ابهام و گنگی داشتند. علاوه بر این، مشکل عدیده‌ای برای حل وجود دارد و آن، فازی بودن اجماع و توافق متخصصین در قالب تصمیم‌گیری گروهی است. روش دلفی فازی، در طول سه دهه گذشته، با نگاه به اهمیت برطرف کردن ابهام خبرگان بارها توسط پژوهشگران مورد بازنگری قرار گرفته است. در این روش از مجموعه اعداد فازی یا نظریه مجموعه فازی استفاده می‌شود که به موجب آن هر مجموعه دارای ارزشی از صفر تا یک می‌باشد. این روش باعث کاهش هزینه و زمان ارزیابی در آیت‌های پرسش‌نامه می‌شود. این امر باعث کاهش دفعات تحقیق و افزایش نرخ بازیافت آیت‌ها می‌شود و به متخصصین اجازه می‌دهد که نظرات خود را بدون هیچ انحراف مبهمی ابراز نمایند و در نهایت بدون به خطر افتادن نظرات واقعی و اصلی خود به اجماع و توافق نظر برسند. (Manakandan et al, 2017: 229)

شکل ۱: مدل اجرایی پژوهش (لزما، آریو و هرناندز، ۲۰۱۴: ۲۵۰)

تکنیک دلفی براساس دیدگاه پاسخ‌دهندگان صورت می‌گیرد. روش سنتی دلفی، همیشه از هم‌گرایی پایین نظرات متخصصان، هزینه اجرای بالا و احتمال حذف نظرات برخی از افراد رنج برده است. موری^۱ و همکاران برای بهبود روش دلفی سنتی، مفهوم یکپارچه‌سازی روش دلفی سنتی با تئوری فازی را در سال ۱۹۸۵ ارائه دادند. ایشیکاوا^۲ و همکاران (۲۰۱۲)، کاربرد تئوری فازی را در روش دلفی بیشتر معرفی کردند و الگوریتم یکپارچه‌سازی فازی را برای پیش‌بینی ضریب نفوذ آتی کامپیوترها در سازمان‌ها توسعه دادند. (لزاما، آریو و هرناندز، ۲۰۱۴: ۲۴۸)^۳ شکل (۱)، مدل اجرایی پژوهش حاضر را نشان می‌دهد.

د) یافته‌های پژوهش

۱. دور اول پنل دلفی فازی

پرسش‌نامه دور اول در سه بخش تنظیم شده بود. در بخش اول اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان ذکر شد. در بخش دوم فهرستی از مؤلفه‌هایی که از پژوهش‌های پیشین و همچنین نتایج حاصل از مصاحبه‌های صورت گرفته ارائه گردید. در این بخش، پاسخ‌گو باید نظر خود را درباره اینکه هر یک از مؤلفه‌ها، تا چه حدی می‌توانند به‌عنوان مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی به‌شمار روند یا به‌عبارت دیگر میزانی که این ابعاد و مؤلفه‌ها در تحقق اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی تأثیرگذار هستند را با انتخاب یکی از گزینه‌های موجود در مقابل آنها اعلام می‌کرد. این گزینه‌ها در قالب طیف لیکرت و شامل «تأثیر بسیار زیاد: ۵»، «تأثیر زیاد: ۴»، «تأثیر متوسط: ۳»، «تأثیر کم: ۲» و «تأثیر بسیار کم: ۱» بودند. بخش سوم پرسش‌نامه به مؤلفه‌هایی اختصاص داشت که در فهرست بخش دوم موجود نبودند، اما از نظر پاسخ‌گو مهم و کلیدی به حساب می‌آمدند. در این بخش پاسخ‌گویان ۴۲ مؤلفه را بیان کرده بودند که با ترکیب و حذف برخی از آنها به‌دلیل یکسانی با بخش دوم پرسش‌نامه، تعداد ۳۵ مؤلفه باقی ماند.

۲. دور دوم پنل دلفی فازی

پرسش‌نامه دور دوم در سه بخش تنظیم شده بود. در بخش اول اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان ذکر شده بود. در بخش دوم مجموعه مؤلفه‌هایی ارائه شده بودند که اعضای پنل، در دور گذشته نظر خود را به‌عنوان مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی اعلام کرده بودند. در

1. Murray.
2. Ishikawa.
3. Lezama, Arroyo & Hernández.

مقابل هر مؤلفه نیز میانگین پاسخ‌های اعضای پنل در دور پیش درج شده بود. در این بخش پاسخ‌گو باید مجدداً نظر خود را درباره اینکه مؤلفه‌های ارائه شده، تا چه حدی می‌توانند به‌عنوان مؤلفه‌های اقتصادی مقاومتی در صنعت خودروسازی به‌شمار روند و تأثیرگذار باشند را با انتخاب یکی از گزینه‌های موجود در مقابل آنها اعلام می‌کرد. بخش سوم پرسش‌نامه به مؤلفه‌هایی اختصاص داشت که توسط اعضای پنل در دور اول اضافه شده بودند. در این بخش نیز پاسخ‌گو باید نظر خود را درباره اینکه مؤلفه‌های ارائه شده، تا چه حدی می‌توانند به‌عنوان مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی به‌شمار روند را با انتخاب یکی از گزینه‌های موجود در مقابل آنها اعلام می‌کرد. جدول (۶) تعداد اعضای پنل در دور اول و دوم را نشان می‌دهد.

جدول ۶: توزیع و گردآوری پرسش‌نامه‌ها

دور	تعداد توزیع پرسش‌نامه	تعداد دریافت پرسش‌نامه	درصد دریافت	تعداد پیگیری
اول	۵۰	۴۹	۹۸	۴
دوم	۵۰	۴۰	۸۰	۶

کل اعضای پنل در دور اول ۴۹ نفر بودند و در دور دوم نه نفر از اعضا مشارکت نداشتند.

۳. تبدیل عبارات کیفی هریک از گزینه‌ها به اعداد فازی

در این مطالعه الگوریتم اجرای تکنیک دلفی فازی جهت غربال‌سازی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی، استفاده شده است. مراحل دلفی فازی به‌طور خلاصه عبارت‌اند از: شناسایی طیف مناسب برای فازی سازی عبارات کلامی؛ تجمیع فازی مقادیر فازی شده؛ فازی‌زدایی مقادیر؛ انتخاب شدت آستانه و غربال مؤلفه‌ها. (فیضی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴) جدول (۳)، اعداد فازی مثلثی با طیف لیکرت پنج گزینه‌ای را نشان می‌دهد. اعداد فازی قطعی شده در جدول (۷)، با استفاده از رابطه (۱)

محاسبه شده‌اند. اگر $\tilde{N} = (l, m, u)$ باشد. ($\tilde{N}$ یک عدد فازی است).

$$Crisp(\tilde{N}) = \frac{2m + l + u}{4} \quad (\text{رابطه ۱})$$

جدول ۷: اعداد فازی مثلثی و معادل قطعی طیف‌های بیانی

طیف‌های بیانی	اعداد فازی مثلثی			اعداد قطعی
تأثیر بسیار کم	۰	۰	۰/۲۵	۰/۰۶۳
تأثیر کم	۰	۰/۲۵	۰/۵	۰/۲۵

تأثیر متوسط	۰/۷۵	۰/۵	۰/۲۵	۰/۵
تأثیر زیاد	۱	۰/۷۵	۰/۵	۰/۷۵
تأثیر بسیار زیاد	۱	۱	۰/۷۵	۰/۹۴

(فیضی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴)

۴. نتایج تحلیل دلفی فازی

همچنین پس از توزیع پرسش‌نامه‌های دلفی فازی در دو مرحله، نتایج در جدول (۸) نشان داده شده است، مؤلفه‌هایی که اختلاف میانگین آنها بیشتر از (۰/۱)، بود حذف و با رنگ خاکستری نشان داده شده‌اند و بقیه مؤلفه‌ها توسط خبرگان انتخاب گردید.

نتایج حاصل از تحلیل دلفی فازی مؤلفه‌های اقتصادی مقاومتی در صنعت خودروسازی از میان ۴۲ مؤلفه مورد بررسی، ۳۵ مؤلفه با تکنیک دلفی فازی و نظر خبرگان انتخاب گردیدند.

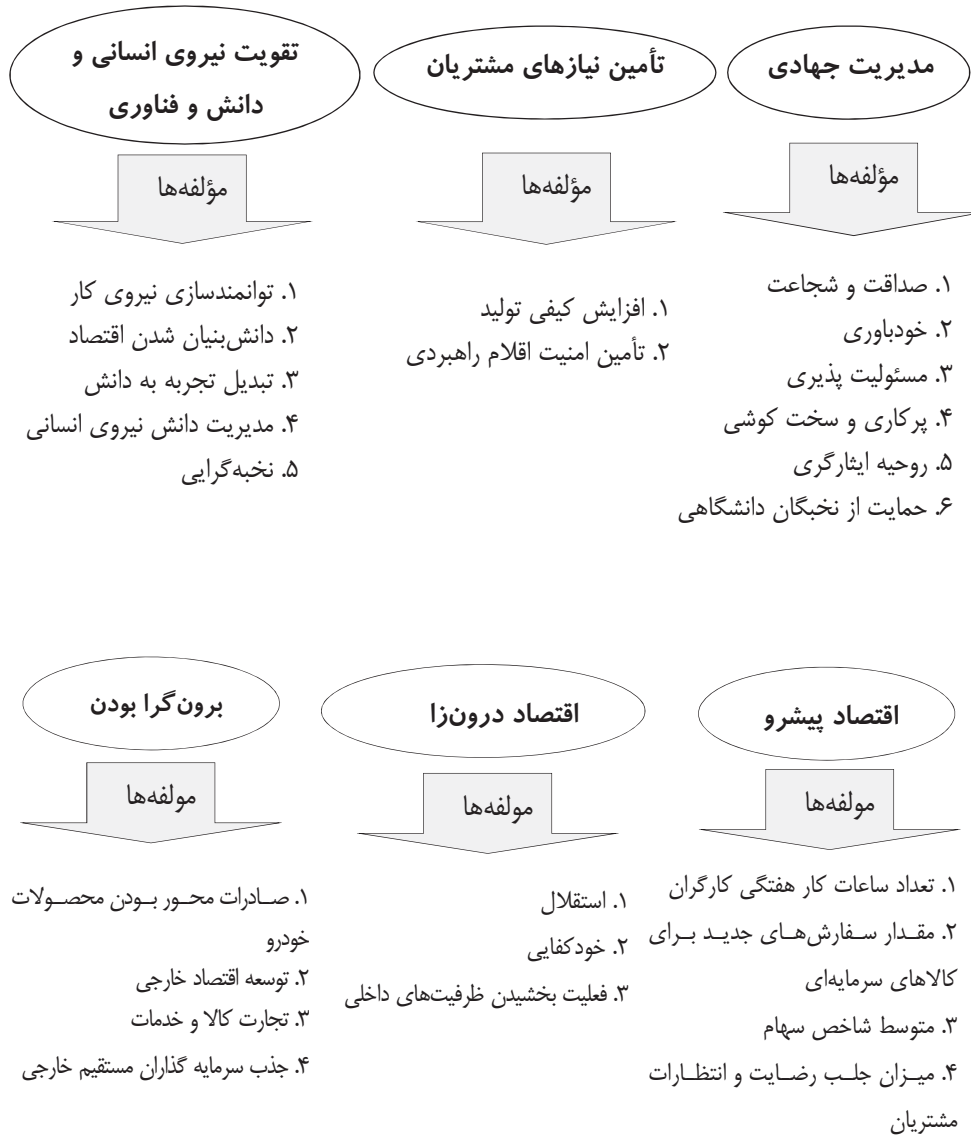
جدول ۸: اختلاف میانگین فازی‌زدایی شده مرحله اول و دوم دلفی فازی و اولویت‌ها

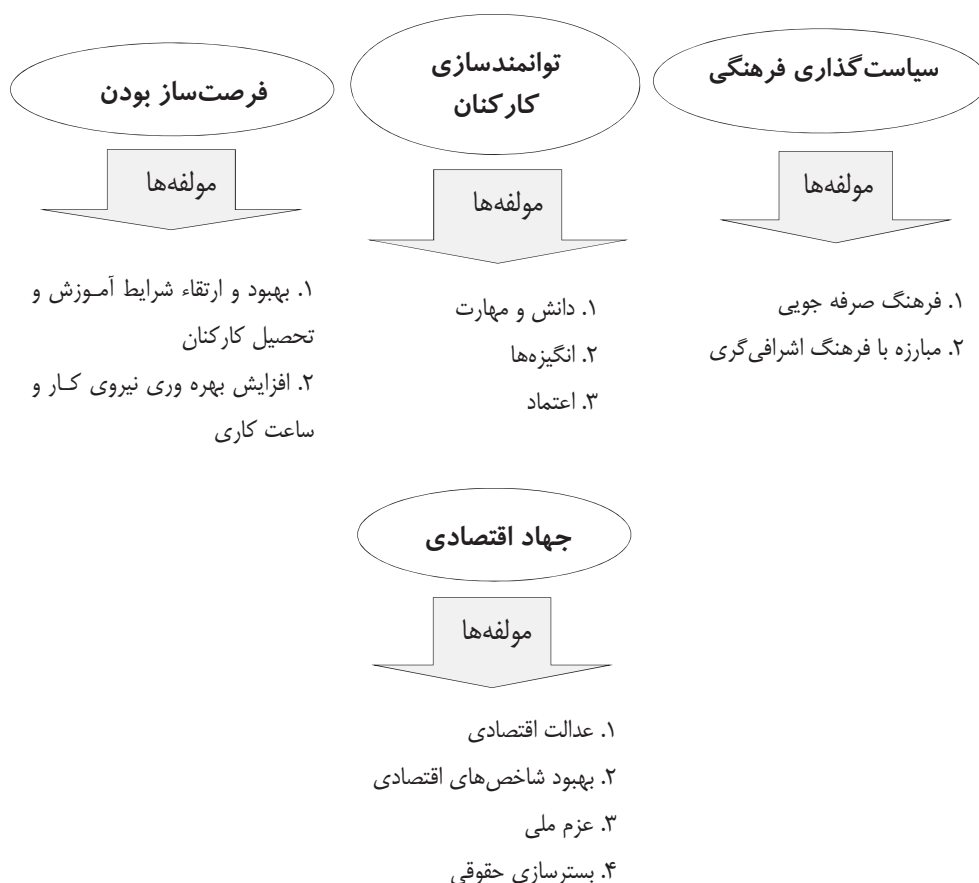
اولویت	تفاوت میانگین قطعی مرحله اول و دوم	میانگین قطعی مرحله دوم	میانگین قطعی مرحله اول	مؤلفه‌ها	ابعاد
۵	۰/۰۸	۰/۶۸	۰/۷۶	صداقت و شجاعت	مدیریت جهادی
۷	۰/۰۶	۰/۵۸	۰/۵۲	خودباوری	
-	۰/۱۱	۰/۸۲	۰/۷۱	احترام به دیگران	
۶	۰/۰۵	۰/۸	۰/۷۵	مسئولیت‌پذیری	
۹	۰/۰۴	۰/۸۳	۰/۷۹	پرکاری و سخت‌کوشی	
۱۰	۰/۰۷	۰/۸	۰/۷۳	روحیه ایثارگری	
۴	۰/۰۶	۰/۶۲	۰/۵۶	حمایت از نخبگان دانشگاهی	
-	۰/۲۷	۰/۸۵	۰/۵۸	افزایش کمی تولید	مشتربین
۱۸	۰/۰۵	۰/۷۲	۰/۶۷	افزایش کیفی تولید	
۱۱	۰/۰۳	۰/۶۹	۰/۷۲	تأمین امنیت اقلام راهبردی	
۱۹	۰/۰۶	۰/۶۳	۰/۵۷	توانمندسازی نیروی کار	دانش و فناوری
۱۲	۰/۰۵	۰/۲۱	۰/۲۶	اقتصاد دانش‌بنیان	
۲۰	۰/۰۴	۰/۲۹	۰/۲۵	تبدیل تجربه به دانش	
۱۷	۰/۰۵	۰/۷۸	۰/۸۳	مدیریت دانش نیروی انسانی	
۸	۰/۰۷	۰/۷۸	۰/۷۱	نخبه‌گرایی	

اولویت	تفاوت میانگین قطعی مرحله اول و دوم	میانگین قطعی مرحله دوم	میانگین قطعی مرحله اول	مؤلفه‌ها	ابعاد
۲۵	۰/۰۹	۰/۶۸	۰/۷۷	تعداد ساعات کار هفتگی کارگران	پیشرو بودن (اقتصاد پیشرو)
-	۰/۱۹	۰/۶۶	۰/۴۷	مقدار سفارش‌های جدید ساخت و تولید برای کالاهای مصرفی و مواد	
۲۷	۰/۰۵	۰/۶۰	۰/۵۵	مقدار سفارش‌های جدید برای کالاهای سرمایه‌ای	
۲۴	۰/۰۵	۰/۷۲	۰/۶۷	متوسط شاخص سهام	
۱۶	۰/۰۳	۰/۶۲	۰/۵۹	میزان جلب رضایت و انتظارات مشتریان	
۱۵	۰/۰۲	۰/۵۸	۰/۵۶	صادرات محور بودن محصولات خودرو	برون‌گرا بودن
۲۱	۰/۰۵	۰/۴۵	۰/۴	توسعه اقتصادی خارجی	
۲۲	۰/۰۱	۰/۷۱	۰/۷۲	تجارت کالا و خدمات	
۲۳	۰/۰۳	۰/۸۲	۰/۷۹	جذب سرمایه‌گذاران مستقیم خارجی	
۱	۰/۰۴	۰/۳۲	۰/۲۸	استقلال	اقتصاد درون‌زا
۳	۰/۰۶	۰/۴۵	۰/۳۹	خودکفایی	
۲	۰/۰۴	۰/۶۳	۰/۵۹	فعالیت بخشیدن ظرفیت‌های داخلی	
۱۴	۰/۰۵	۰/۵۷	۰/۵۲	بهبود و ارتقاء شرایط آموزش و تحصیل کارکنان	فرصت‌ساز بودن
۳۵	۰/۰۴	۰/۴۸	۰/۴۴	افزایش بهره‌وری نیروی کار و ساعت کاری	
-	۰/۳۶	۰/۸۱	۰/۴۵	تقویت بنیان‌های خانواده	
۱۳	۰/۰۸	۰/۵۹	۰/۵۱	دانش و مهارت	توانمندسازی کارکنان
۲۸	۰/۰۷	۰/۳۹	۰/۳۲	انگیزه‌ها	
۳۲	۰/۰۸	۰/۵۵	۰/۴۷	اعتماد	
-	۰/۱۷	۰/۸۸	۰/۷۱	ارتباطات	
۲۶	۰/۰۸	۰/۴۳	۰/۳۵	فرهنگ صرفه‌جویی	سیاست‌گذاری فرهنگی
۳۴	۰/۰۸	۰/۵۶	۰/۴۸	مبارزه با فرهنگ اشرافی‌گری	
-	۰/۲۲	۰/۸۵	۰/۶۳	گفتمان‌سازی	
۲۹	۰/۰۷	۰/۷۸	۰/۷۱	عدالت اقتصادی	جهاد اقتصادی
۳۰	۰/۰۵	۰/۶۶	۰/۶۱	بهبود شاخص‌های اقتصادی	
۳۱	۰/۰۴	۰/۵۸	۰/۵۴	عزم ملی	
۳۳	۰/۰۶	۰/۴۱	۰/۳۵	بسترسازی حقوقی	
-	۰/۱۸	۰/۷۳	۰/۵۵	اقتصاد مردمی	

مدل بومی اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی

بررسی کامل یک پدیده مدیریتی، نیازمند داشتن یک الگوی مفهومی مناسب است. یک مدل مفهومی مناسب، روابط تئوریکی میان متغیرهای مهم مورد بررسی را نشان می‌دهد. (فیضی و سلوکدار، ۱۳۹۳: ۶۴) شکل (۲)، مدل مفهومی پژوهش حاضر را نشان می‌دهد.

شکل ۲: مدل بومی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی ایران (یافته‌های پژوهش)

ه) نتیجه

تحقق اقتصاد مقاومتی یکی از چالش‌های عمده در اقتصاد و صنعت کشور است و نیازمند تلاش‌های فکری و توسعه تئوری‌های بیشتری است. الزامات شناخت و مدیریت هر سیستمی نیازمند شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های آن است، لذا در این پژوهش تلاش شد تا ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی مورد شناسایی قرار گیرد. به‌منظور تکمیل و نهایی نمودن مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی از دلفی فازی استفاده شد. در این راستا پرسش‌نامه‌ای تنظیم شد که دارای دو بخش عمده بود. بخشی از آن دربرگیرنده فهرستی از مؤلفه‌هایی بود که از پژوهش‌های پیشین استخراج شده بودند. بخش دیگر نیز به مؤلفه‌هایی اختصاص داشت که در بخش قبلی موجود نبودند، اما از نظر پاسخ‌گو مهم و کلیدی به حساب می‌آمدند و توسط آنها اضافه شدند. پرسش‌نامه

برای ۵۰ نفر از اعضای پنل که شامل مدیران ارشد صنعت خودروسازی بودند ارسال شد و پیگیری برای دریافت آنها آغاز شد. نرخ بازگشت در دور اول ۹۸ درصد (۴۹ نفر) و در دور دوم ۸۰ درصد (۴۰ نفر) بود. روش دلفی در این پژوهش در مجموع در دو دور به انجام رسید.

در این پژوهش اعضای پنل دلفی در مجموع ۱۰ بُعد و ۳۵ مولفه را به‌عنوان ابعاد و مؤلفه‌های اقتصادی مقاومتی در صنعت خودروسازی تشخیص دادند. این پژوهش نشان داد که روش دلفی فازی می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای به‌دست آوردن نظرات متخصصین و رسیدن به اجماع در فرآیند تصمیم‌گیری گروهی استفاده شود. این شیوه می‌تواند به‌عنوان یک ابزار اعتباریابی سازه برای انتخاب مؤلفه‌های مناسب هر سازه به کار برده شود. علاوه بر این، رویکرد کمی مناسبی برای بحث‌ها و نشست‌های گروهی که رویکرد کیفی هستند فراهم می‌سازد.

در ادامه نیز جهت پژوهش‌های بیشتر محققین پیشنهادهایی به‌صورت ذیل ارائه می‌گردد: در پژوهش حاضر با تکنیک دلفی فازی، به شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی پرداخته شد، به محققین آتی پیشنهاد می‌گردد با دیگر روش‌های شناسایی مدل مانند: تحلیل مسیر، مدل‌سازی ساختاری تفسیری، تحلیل تم، فرا ترکیب، فراتحلیل و نظریه داده بنیاد به طراحی مدل مفهومی اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی بپردازند. همچنین می‌توانند با استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه نظیر: AHP, ANP, BWM و ... به وزن‌دهی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در صنعت خودروسازی و اولویت‌بندی هر یک بپردازند.

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم.
۲. اصغری، محمود، ۱۳۹۲، «تربیت دینی و تاثیر آن بر اقتصاد مقاومتی»، *فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی اسلامی*، سال نوزدهم، ش ۹۹، ص ۱۶۰ - ۱۳۷.
۳. اصغری، محمود، ۱۳۹۳، «خانواده و نقش آن در اقتصاد مقاومتی»، *فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی اسلامی*، سال بیستم، ش ۱۰۲، ص ۹۶ - ۷۹.
۴. اصغری، محمود، ۱۳۹۴، «اقتصاد مقاومتی؛ چرایی، مبانی، مولفه‌ها، اهداف و راهبردها (در کلام مقام معظم رهبری حفظه الله)»، *فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی اسلامی*، ش ۱۰۴، ص ۱۱۶ - ۸۳.
۵. امام‌جمعه‌زاده، سیدجواد، محمودی رجا، زکریا، ۱۳۹۴، «تجزیه و تحلیل جایگاه اقتصاد مقاومتی در تحقق گفتمان الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و چشم انداز افق ۱۴۰۴»، *فصلنامه رهیافت*

انقلاب اسلامی، سال نهم، ش ۳۳، ص ۱۱۰ - ۸۹

۶. اسفندیاری صفا، خسرو، دهقان، حبیب الله، ۱۳۹۵، «مولفه‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری (حفظ الله تعالی)»، *فصلنامه مدیریت نظامی*، سال شانزدهم، ش ۱، ص ۸۴ - ۶۰.
۷. بشارت، احسان، ارسلان بد، محمدرضا، ۱۳۹۳، «اثرپذیری رشد اقتصادی ایران از شاخص‌های اقتصاد مقاومتی: دیدگاه راهبردی توسعه کشورهای ژاپن و کره جنوبی»، *فصلنامه مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی*، سال پنجم، ش ۱۷، ص ۹۸ - ۷۷.
۸. بنیادی، علی، محمدحسن کامفیروزی، ۱۳۹۴، «بررسی تأثیر مدیریت جهادی بر استقرار اقتصاد مقاومتی با روش ویکورفازی»، *فصلنامه مدیریت فردا*، ش ۴۴، ص ۱۰۴ - ۹۱.
۹. بنیانیان، حسن، ۱۳۹۵، «الزامات فرهنگی اقتصاد مقاومتی»، *فصلنامه راهبرد توسعه*، ش ۴۷، ص ۱۳۱ - ۱۰۵.
۱۰. پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری، WWW.leader.ir.
۱۱. حسینی، سید محمد، زمانی، فرزاد، ۱۳۹۳، «نقش حوزه‌های سازمانی در مدیریت تکوین محصول جدید (با رویکرد صنایع خودرو سازی ایران)»، *فصلنامه مدیریت بازاریابی*، دوره ششم، ش ۲۴، ص ۹۰ - ۷۱.
۱۲. ردادی، علی، نجفی فراشاه، سید علی محمد، آذرفر، امیر، ۱۳۹۵، «الگوسازی روابط ساختاری و پیش‌نیازی مفاهیم سازنده اقتصاد مقاومتی با استفاده از رویکرد ساختاری - تفسیری (ISM)»، *فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج*، سال نوزدهم، ش ۷۱، ص ۵۵ - ۳۱.
۱۳. سیف، اله مراد، کمالی، روزبه، ۱۳۹۳، «الگوی کارایی تخصیصی و انطباقی در اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (بر اساس سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری)»، *فصلنامه آفاق امنیت*، ش ۲۵، ص ۳۸ - ۵.
۱۴. سیف، اله مراد، ۱۳۹۲، «مقدمه‌ای بر نقشه راه پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج*، ش ۶۱، ص ۱۱۵ - ۸۹.
۱۵. شعبانی، احمد، نخلی، سیدرضا، ۱۳۹۳، «مولفه‌های اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج و در بیان مقام معظم رهبری»، *فصلنامه آفاق امنیت*، ش ۲۵، ص ۸۸ - ۵۵.
۱۶. صادقی شریف، سید جلال، طالبی، محمد، عالم تبریز، اکبر، کاتوزیان، محمدرضا، ۱۳۹۸، «تحلیل تاب‌آوری اقتصادی بانکداری ایران در چهارچوب سیاست‌های اقتصاد مقاومتی»، *فصلنامه اقتصاد اسلامی*، سال نوزدهم، ش ۷۳، ص ۲۱۵ - ۱۸۳.

۱۷. عباس آباد عربی، احسان، بابائیان پور، مرضیه، فکری، رکسانا، ۱۳۹۳، «مدل مفهومی اقتصاد مقاومتی با تأکید بر الگوی چابکی سازمان‌ها»، *فصلنامه راهبرد*، سال بیست و سه، ش ۷۱، ص ۹۴-۷۳.
۱۸. عرب مازار، عباس، ۱۳۹۶، «اقتصاد مقاومتی: استراتژی ملی پیشرفت و توسعه»، *فصلنامه اقتصاد اسلامی*، سال هفدهم، ش ۶۶، ص ۱۱-۵.
۱۹. عزیزی، محسن، خضری، محمد، ۱۳۹۷، «ارتقای بعد اقتصادی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر نظریه اقتصاد مقاومتی رهبر معظم انقلاب (مطالعه موردی نقش راهبردی مرزبان اقتصادی کشور)»، *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*، سال دوازدهم، ش ۴۴، ص ۶۰-۴۳.
۲۰. فیضی، عمار، سلو کدار، علیرضا، ۱۳۹۳، «ارزیابی عملکرد صنعت بانکداری با رویکرد ترکیبی (FTOPSIS - BSC)»، *فصلنامه مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار*، ش ۲۰، ص ۷۸-۵۷.
۲۱. قاسمی، زهرا، جرفی، عبدالامیر، محمودیان، حمید، ۱۳۹۷، «ضرورت تغییر در سبک زندگی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی و پیاده سازی مدیریت جهادی در جامعه اسلامی»، *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*، سال دوازدهم، ش ۴۴، ص ۲۶-۳.
۲۲. کریمی اعتماد، فاطمه، یعقوبی، جعفر، ۱۳۹۵، «سنجش نگرش اعضای هیئت علمی دانشگاه زنجان نسبت به اقتصاد مقاومتی و عوامل مرتبط با آن»، *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*، سال دهم، ش ۳۷، ص ۳۸-۱۹.
۲۳. یزدانی، ابوالفضل، کشتی ارای، نرگس، عمادزاده، مصطفی، ۱۳۹۷، «طراحی برنامه درسی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، با تمرکز به دو مولفه، تکیه بر ظرفیت‌های داخلی و اصلاح الگوی مصرف»، *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*، سال دوازدهم، ش ۴۲، ص ۱۲۷-۱۰۸.
24. Manakandan, S. K., Rosnah I., Mohd Ridhuan J., & Priya R, 2017, *Pesticide applicators questionnaire content validation: A fuzzy delphi method*, Med J Malaysia, 72 (4), P. 228-235.
25. Perrins, C.A, 2006, Resilience and Sustainable Development, *Environment and Development Economics*, Vol 11, P. 417-427.
26. Sitlington, H. B., & Coetzer A. J, 2015, *Using the delphi technique to support curriculum development*, Education + Training, 57(3), P. 306-321.
27. Quinlan, A, 2003, *Resilience and Adaptive Capacity: Key Components of Sustainable Social-Ecological systems*, IHDP, Vol 2, P. 4-5.
28. Rose, A, 2007, *Economic Resilience to Natural and man-made Disasters: Multidisciplinary origins and Contextual Dimensions Environmental Hazards*, Vol 7, 383-398.

